جمع آوری و بررسی مصارف سنّتی منتخبی از گیاهان شهرستان کاشان

سید ابراهیم سجادی [الف]، حسین بتولی [ب]، علی قنبری [الف] *

[الف] گروه فارماکوگنوزی و مرکز تحقیقات علوم دارویی، دانشکده‌ی داروسازی و علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان
[ب] مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی و باغ گیاه شناسی کاشان، کاشان

چکیده

امروزه طب سنّتی و اتنوبوتانی دو مقوله‌ی مورد توجه در بسیاری از کشورها می‌باشند. طب سنّتی مربوط به مطالعات و تجربیات گذشته و اتنوبوتانی مربوط به شناخت علوم گیاهی بومی یک منطقه است. در سال‌های اخیر این مباحث از اهمیّت ویژه‌ای برخوردار شده‌اند و بسیاری از کشورها از جمله کشورهای اروپایی به این موضوعات توجه نموده‌اند. با توجه به کمبود اطلاعات مربوط به آثار گیاهان دارویی، دو مقوله‌ی طب سنّتی و اتنوبوتانی می‌توانند نقش بسیار مهمی را در کشف مجهولات ایفا کنند. کشور ما به علّت وجود اقلیم‌ها، پستی و بلندی‌های متفاوت در نقاط گوناگون؛ اکوسیستم‌های مختلف و پوشش گیاهی متفاوتی را در خود پرورش داده است. با توجه به نیاز روز افزون دنیای امروزی به داروهای جدید و طبیعی و با عنایت به صنعتی شدن این بخش لازم است که با توجه به فلور گیاهی کشورمان و اطلاعات محلی و بومی، مطالعاتی انجام پذیرد.

در این تحقیق جمع آوری و شناسایی گیاهان برخی از مناطق شهرستان کاشان انجام گردید. بدین منظور در مدّت دو سال متوالی گیاهان مختلف موجود در این مناطق جمع آوری و مورد شناسایی سیستماتیک قرار گرفتند. همچنین مصارف سنّتی و محلی گیاهان جمع‌آوری شده از طریق مصاحبه‌ی حضوری با افراد بومی مورد پرسش قرار گرفت.

گیاهان مذکور عمدتاً در درمان بیماری‌های گوارشی و تنفسی توسط افراد بومی مورد استفاده قرار می‌گرفتند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که تعداد زیادی از گیاهان منطقه، دارویی و با ارزش اقتصادی بوده و همین امر ضرورت مطالعه و کنکاش بیشتر بر روی گیاهان این منطقه را قوت می‌بخشد.

واژگان کلیدی: جمع آوری، گیاهان دارویی، مصارف سنّتی، اتنوبوتانی، کاشان

تاریخ دریافت: آبان ۸۹
تاریخ پذیرش: فروردین ۹۰

مقدمه:

طب سنّتی یک مکتب اصیل پزشکی مستند به سلسله‌ی اصول و نظرات علمی و متکی به مشاهدات و تجربیات دقیق چند هزار ساله است که همواره طی قرون و اعصار مورد تأیید عموم پزشکان قدیم ایران و سایر ملل باستانی بوده است. مجموعه‌ی عقاید مزبور در بسیاری از متون طبی قدیم ثبت و ضبط شده است (۱). به طور مثال در مورد گیاهان دارویی، ابن‌سینا در جلد دوّم کتاب قانون به شرح مفصلی در مورد این گیاهان پرداخته، هرکدام را علاوه بر معرفی با ذکر نام‌های فارسی و عربی و محل رویش با شرحی از صفات مورفولوژیکی گیاه بیان می‌کند که بسیار جالب توجه و در نوع خود بی‌نظیر است (۲).

در دهه‌های اخیر سازمان بهداشت جهانی نیز فعالیت‌های زیادی را در عرصه‌ی طب سنّتی شروع نموده است و در این باره اعتقاد دارد که طب سنّتی یک فرهنگ و سنّت دیرینه است که فعالیت‌های درمانی موجود در جوامع انسانی گذشته را قبل از استفاده علم پزشکی مدرن در بحث سلامت انسان، شامل می‌شود (۳).

در گذشته دانشمندان بسیاری در ایران و سایر کشورها به

* فرد مسوول مکاتبات: mralighanbari@yahoo.com

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

ذکر خواص درمانی مفردات پزشکی و دارویی پرداخته‌اند. البته در ایران آنچه در قالب طب در دوران پیش از اسلام مورد استفاده قرار می‌گرفته در واقع ترکیبی از طب ایرانی، یونانی، هندی بوده است. پس از ظهور اسلام و نفوذ آن به مرزهای ایران، دوره‌ی شکوفایی در طب ایران پدیدار گردید. در این دوران دانشمندان بسیاری تربیت گردیدند که آثار ارزشمندی را برای بشریت به میراث نهادند (۵-٤).

آثار علمی دانشمندانی چون کامل الصناعة الطبیة الملکی یا کتاب ملکی نوشته‌ی علی بن عباس مجوسی اهوازی ارجانی، کتاب فردوس الحکمة نوشته‌ی ابن ربن طبری، کتاب‌های الحاوی، طب المنصوری و المرشد از ابوبکر محمدبن زکریای رازی، کتاب قانون اثر شیخ الرئیس ابو علی‌سینا، الصیدنه‌ی ابوریحان بیرونی، ذخیره‌ی خوارزمشاهی اثر سیّد اسماعیل جرجانی و دیگران در زمینه‌ی پزشکی و داروشناسی هنوز هم اهمیت بالای علمی خود را از دست نداده و مورد استفاده‌ی پژوهشگران و طالبین علم جهت شناسایی آثار درمانی گیاهان و مواد طبیعی آن‌ها می‌باشد (۷-٦).

موضوع مورد بحث دیگر در این زمینه، مقوله‌ی اتنوبوتانی (Ethnobotany) است. این واژه از دو قسمت اتنو (Ethno) و بوتانی (Botany) تشکیل یافته است. اتنو پیشوندی است که وقتی قبل از یک کلمه مانند Botany یا Pharmacology می‌آید، دلالت بر دانش علمی و فرهنگی مردم یک منطقه دارد؛ به طور مثال واژه‌ی Ethnoastronomy به مشاهدات مردم یک منطقه در خصوص ستارگان، سیارات و دیگر اجرام آسمانی اشاره می‌نماید. لغت اتنواکولوژی (Ethnoecology) به مطالعه‌ی کلیدی یافته‌های مردم یک منطقه در خصوص محیط طبیعی می‌پردازد که شامل Ethnobiology، Ethnobotany، Ethnoentomology، Ethnozoology و غیره می‌باشد. اتنوبوتانی نیز شاخه‌ای از علم اتنواکولوژی است که مربوط به گیاهان می‌شود.

از زمان به وجود آمدن اتنوبوتانی به عنوان یک نظام علمی، محققان به فواید زیاد این علم پی برده‌اند. این علم با به دست آوردن اطلاعات از افراد بومی یک منطقه به دست می‌آمد. به طور مثال افراد ساکن در جنگل‌ها و روستاها، کشاورزان قدیمی و سنّتی، چوپانان و دیگر افرادی که در طبیعت زندگی و با آن سر و کار داشتند. امروزه درک عمومی از این که مردم بومی و محلی یک منطقه نقش مهمی در کشف آثار دارویی گیاهان دارند، بالا رفته و همین امر موجب کشف بسیاری از ناشناخته‌ها در علم گیاه‌شناسی و گیاه پزشکی شده است. اتنوبوتانیست‌ها و مردم محلی چهره به چهره با یکدیگر صحبت نموده و نه تنها اطلاعات مربوط به گیاهان را ثبت کرده، بلکه گیاهان مورد نظر را حفظ و در جوامع به صورت کاربردی استفاده می‌کنند. امروزه بسیاری از محققان در اقصی نقاط دنیا رو به سوی این علم آورده‌اند (۸).

در سال‌های اخیر بسیاری از کشورهای جهان در حال وارد کردن طب سنّتی و یافته‌های حاصل از اتنوبوتانی به سیستم بهداشت و سلامت خود هستند، چرا که این کشورها معتقدند که این مطالعات می‌تواند منجر به کشف داروهای جدید شود. چین، مکزیک، نیجریه و تایلند از جمله‌ی این کشورها هستند. علاوه بر این کشورها، در بسیاری از کشورهای اروپایی نیز گرایش به این امر رو به افزایش است. بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی از جمله سازمان بهداشت جهانی نیز بر حفظ و نگهداری این اطلاعات ارزشمند تأکید کرده‌اند (۹).

عوارض مختلف داروهای شیمیایی موجب رویکرد دوباره‌ی متخصصین دارویی به طبیعت و استفاده از داروهای طبیعی و گیاهی گردیده است، به طوری که قرن ۲۱، قرن بازگشت به طبیعت نام‌گذاری شده است و تلاش‌های گسترده‌ای از سراسر جهان جهت شناخت مواد موثر گیاهان و استفاده از داروهای گیاهی شروع و حاصل آن عرضه‌ی فرآورده‌های متنوع از داروهای گیاهی است. خوشبختانه کشور زرخیز ما، به لطف پروردگار سبحان با برخورداری از موهبت آب و هوای متنوع دارای فلور بسیار قوی گیاهی بوده و به سبب روییدن تعداد متنابهی از گیاهان دارویی مفید از دیر باز مورد توجه دانشمندان و دانش پژوهان سراسر دنیا قرار داشته است (٦).

شهرستان کاشان نیز که در شمال استان اصفهان قرار گرفته است و به علّت داشتن شرایط مختلف آب و هوایی و جغرافیایی دارای تنوع گیاهی مختلف است. به طور مثال منتهی شدن کاشان از یک طرف به کویر و از طرف دیگر به ارتفاعات بلند، منجر به

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

این شده است که این شهرستان گونه‌های مختلف گیاهی را در دامان خود پرورش دهد. در این تحقیق سعی شده است که برخی از مصارف محلی و عامیانه‌ی گیاهان دارویی شهرستان کاشان مورد بررسی قرار گیرد. بدین منظور ابتدا گیاهان برخی از این مناطق جمع آوری و شناسایی گردید و سپس مصارف محلی برخی از آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت (۱۰).

روش‌ها:

جمع آوری گیاهان شهرستان کاشان در فاصله‌ی ماه‌های اردیبهشت تا شهریورماه سال ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ از اطراف روستای خرم دشت واقع در جاده‌ی قدیم کاشان به نطنز، مناطق کویری حاشیه‌ی جاده‌ی کاشان به آران و بیدگل و کوه‌های اطراف روستای قهرود واقع در جاده‌ی کاشان به قمصر انجام گرفت و در این راستا سعی شد تا با در نظر داشتن اصول جمع آوری گیاهان، این کار به نحو صحیح و استاندارد انجام پذیرد. به طور مثال، حتی الامکان سعی بر جمع آوری گیاهانی بود که از نظر درمانی و طب سنّتی مورد توجه بودند که این عمل با مشورت افراد محلی و خبره انجام پذیرفت (۱۱،۸).

گیاهان جمع آوری شده در مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی کاشان بر مبنای کلیدهای ارایه شده در کتب مختلف سیستماتیک گیاهی مورد شناسایی قرار گرفت.

اطلاعات و کاربردهای محلی و سنّتی گیاهان مذکور در زمان جمع آوری ونیز پس از آن، توسط مصاحبه‌ی حضوری با افراد بومی به دست آمد و ثبت گردید. اسامی فارسی گیاه عمدتاً بر اساس کتاب فرهنگ نام‌های گیاهان ایران انتخاب گردید (۱۲).

یافته‌ها:

در کل تعداد ۷۵ گونه‌ی گیاهی متعلق به ۲۵ خانواده جمع آوری گردید که در این بین خانواده‌های نعناعیان با ۱۱ و خانواده‌ی کاسنی با ۱۰ گونه‌ی گیاهی بیشترین سهم را داشتند. از میان گیاهان جمع آوری شده، ٦٤ گونه دارای کاربرد محلی و سنّتی بودند. از بین مصارف سنّتی و محلی ذکر شده، اثر نرم کنندگی سینه و ضد سرفه، بیشترین مورد ذکر شده توسط افراد محلی بود.

نتایج در جدول شماره‌ی ۱ ذکر شده است. همان‌گونه که مشخص است در مورد هر گیاه، نام علمی، خانواده، نام فارسی، اندام مورد استفاده و مصارف سنّتی آورده شده است.

جدول ۱. نام علمی، نام خانواده، نام فارسی، اندام مورد استفاده و مصرف سنّتی گیاهان جمع آوری شده به ترتیب حروف الفبا

ردیف	نام گیاه	خانواده	نام فارسی	اندام مورد استفاده	مصرف سنتی
۱	*Acantholimon scorpius*	Plumbaginaceae	کلاه میرحسن دم عقربی	-	-
۲	*Acanthophyllum bracteatum*	Caryophyllaceae	چوبک تماشایی	ریشه	دارای مواد پاک کننده و تمییز کننده
۳	*Acanthophyllum squarrosum*	Caryophyllaceae	چوبک زبر	ریشه‌های استخوانی	شستشوی البسه، حلواسازی
۴	*Achillea wilhelmsii*	Compositae	بومادران	برگ‌ها و سرشاخه‌های گل‌دار	بادشکن، بیماری‌های تنفسی
۵	*Allium scabriscapum*	Liliaceae	پیاز گل زرد	پیاز	ضد عفونی کننده، اشتها آور، خلط آور
۶	*Alyssum dasycarpum*	Cruciferae	قدومه میوه کرکی	بذرها	نرم کننده‌ی سینه، ضد عطش
۷	*Alyssum marginatum*	Cruciferae	قدومه پاکوتاه	بذرها	نرم کننده‌ی سینه، ضد عطش
۸	*Anthemis hyalina*	Compositae	بابونه شفاف	-	-
۹	*Arnebia decumbens*	Boraginaceae	گل عسلی	-	-

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

ردیف	نام گیاه	خانواده	نام فارسی	اندام مورد استفاده	مصرف سنتی
۱۰	*Artemisia sieberi*	Compositae	درمنه دشتی	بذر و برگ	ضد کرم، ضد عفونی کننده
۱۱	*Astragalus corrugates*	Papillionaceae	گون	میوه و بذر	ناراحتی‌های کلیه
۱۲	*Astragalus glaucacanthus*	Papillionaceae	اسبی گون	صمغ ریشه	نرم کننده سینه، پاک کننده و ضدعفونی کننده سر
۱۳	*Astragalus gossipynus*	Papillionaceae	گون پنبه‌ای	صمغ ریشه	تهیه چسب طبیعی و شستشوی موی سر
۱۴	*Astragalus miscrophysa*	Papillionaceae	گون	صمغ و ریشه	برای تولید موسیلاژ و چسب مورد استفاده قرار می‌گیرد
۱۵	*Astragalus squarrosus*	Papillionaceae	گون درختچه‌ای	سر شاخه‌های گل‌دار	دارای شهد فراوان و استفاده زنبور عسل
۱۶	*Astragalus vanilla*	Papillionaceae	گون	سر شاخه‌های گل دار و میوه	نیرو دهنده و سمی
۱۷	*Capparis spinosa*	Capparidaceae	علف مار	میوه‌های نارس و برگ‌ها	ضد میکروب و تهیه ترشی
۱۸	*Centaurea cyanus*	Compositae	گل گندم آبی	گل‌ها	اثر مدر، ضد سرفه و تب بر
۱۹	*Cleome coluteoides*	Capparidaceae	علف مار بادکنکی	برگ و گل و میوه	تهوع آور، ملین و مدر
۲۰	*Clypeola aspera*	Cruciferae	خردل سپری خارکی	-	-
۲۱	*Cyperus eremicus*	Cyperaceae	اویارسلام	ریزوم	نیرو دهنده، مقوی معده
۲۲	*Dendrostellera lessertii*	Thymelaeaceae	سیاه گینه	-	-
۲۳	*Dorema ammoniacum*	Umbelliferae	وشا	-	-
۲۴	*Eruca sativa*	Cruciferae	منداب	بذر	روغن گیاهی و مسهل
۲۵	*Euphorbia azerbajdzhanica*	Euphorbiaceae	فرفیون آذربایجانی	شیرابه ساقه و برگ	از بین بردن زگیل و مسهل
۲۶	*Euphorbia helioscopia*	Euphorbiaceae	فرفیون	دانه، ریشه و شیرابه برگ‌ها و ساقه	تهوع آور، مسهل قوی، از بین بردن زگیل
۲۷	*Ferula assa-foetida*	Umbelliferae	انقوزه	صمغ ریشه و ساقه	ضد کرم، برای مبارزه با کرم‌های گیاهان
۲۸	*Ferula ovina*	Umbelliferae	کما	بذرها و سر شاخه‌های گل دار	ضد تشنج و مقوی
۲۹	*Fumaria parviflora*	Fumariaceae	شاه تره گل ریز	اندام‌های هوایی گیاه	تصفیه کننده خون، ملین و مدر
۳۰	*Halimodendron halodendron*	Papillionaceae	اشک	گل‌ها	عطر دهنده
۳۱	*Halothamnus glaucus*	Chenopodiaceae	عجوه کلمی	بذر و برگ	ضد کرم، ضد عفونی کننده

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

ردیف	نام گیاه	خانواده	نام فارسی	اندام مورد استفاده	مصرف سنتی
۳۲	*Heliotropium aucheri*	Boraginaceae	آفتاب پرست	دانه و سر شاخه‌های گل دار	تب بر و صفراآور
۳۳	*Hertia angustifolia*	Compositae	کرفیچ بیابانی	سر شاخه‌های گل‌دار	به عنوان ماده رنگ دهنده در صنعت
۳۴	*Hyoscyamus pusillus*	Solanaceae	بذرالبنج	سر شاخه‌های گل و میوه دار	گیاهی سمی
۳۵	*Hypecoum pendulum*	Papaveraceae	شاه تره‌ای	سر شاخه‌های گل دار و برگ‌ها	معرق، اشتها آور
۳۶	*Lallemantia royleana*	Lamiaceae	بالنگو	بذر	نرم کننده سینه، خلط آور، ضد سرفه
۳۷	*Linaria michauxii*	Scrophulariaceae	کتانی بیابانی	سر شاخه‌های گل دار	اثر ملین و مسهل، التیام دهنده زخم
۳۸	*Londesia eriantha*	Chenopodiaceae	پنبه تن	-	-
۳۹	*Malcolmia Africana*	Cruciferae	شب بوی صحرایی	بذر و میوه	موسیلاژدار و برای بیماری‌های تنفسی
۴۰	*Marrubium vulgare*	Lamiaceae	فراسیون	برگ‌ها ، سر شاخه‌های گل دار ، میوه و بذر	صفراآور، تب بر، مقوی، ضدعفونی کننده
۴۱	*Matthiola chenopodiifolia*	Cruciferae	چلیپای غاز پایی	-	-
۴۲	*Melilotus officinalis*	Papillionaceae	یونجه زرد	سر شاخه‌های گل‌دار	مدر و ناراحتی‌های سینه
۴۳	*Moriera spinosa*	Cruciferae	خار مرجان	گل آذین	عطر و طعم دهنده
۴۴	*Nepeta gloeocephala*	Lamiaceae	پونه سای یزدی	بذر و سر شاخه‌های گل دار و برگ‌ها	ضدسرفه، التیام دهنده زخم
۴۵	*Nepeta ispahanica*	Lamiaceae	پونه سای اصفهانی	بذر و سر شاخه‌های گل دار و برگ دار	مقوی معده، ضد تشنج و ضد سرفه
۴۶	*Nitaria schoberi*	Zygophyllaceae	قره داغ	میوه‌ها	مقوی و نیرو دهنده
۴۷	*Nonnea caspica*	Boraginaceae	چشم گربه‌ای خزری	ریشه	به عنوان رنگ دهنده قرمز
۴۸	*Orobache spp.*	Orobanchaceae	گل جالیز	گل‌ها	ضد تشنج، بیماری‌های روده
۴۹	*Parietaria judaica*	Urticaceae	گوش موش افشان	کلیه اندام هوایی	مدر ، نرم کننده سینه، رفع بیماری‌های کلیه
۵۰	*Peganum harmala*	Zygophyllaceae	اسفند	بذر و برگ	ضد عفونی کننده محیط، رفع ورم پا
۵۱	*Perovskia abrotanoides*	Lamiceae	برازمبل	سر شاخه‌های گل دار و برگ‌ها و میوه	نیرو دهنده ، ضد رماتیسم
۵۲	*Polygonum spp.*	Polygonaceae	علف هفت بند	سر شاخه‌های گل‌دار	التیام دهنده‌ی زخم
۵۳	*Prangos uloptera*	Umbelliferae	جاشیر صخره روی	سر شاخه‌های گل دار و برگ‌ها	بادشکن ، نیرو دهنده

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

ردیف	نام گیاه	خانواده	نام فارسی	اندام مورد استفاده	مصرف سنتی
۵۴	*Psammogeton canescens*	Umbelliferae	شن جار	سر شاخه‌های گل دار و برگ‌ها	ضد عفونی کننده و عطر دهنده
۵۵	*Pulicaria gnaphalodes*	Compositae	کک کش بیابان	گل‌ها و سر شاخه‌های گل دار	قابض، التیام دهنده زخم
۵۶	*Reseda lutea*	Resedaceae	ورث	سر شاخه‌های گل دار و برگ‌ها و دانه	اشتها آور و دفع کرم
۵۷	*Rheum ribes*	Polygonaceae	ریواس	ساقه گل دهنده دم برگ‌ها و میوه	ملین قوی، ضد کرم و نرم کننده مو
۵۸	*Salvia eremophila*	Lamiaceae	مریم گلی بیابانی	سر شاخه‌های گل دار	بادشکن، ضد نفخ
۵۹	*Salvia limbata*	Lamiaceae	مریم گلی لبه دار	بذر و سر شاخه‌های گل دار و برگ‌ها	نیرو دهنده و مقوی
۶۰	*Salvia reuterana*	Lamiaceae	مریم گلی اصفهانی	سر شاخه‌های گل دار و برگ‌ها ، میوه و بذر	نرم کننده سینه، خلط آور، مقوی و اشتها آور
۶۱	*Sanguisorba minor*	Rosaceae	توت روباهی	برگ‌ها و میوه‌ها	مقوی، ارزش غذایی برای دام
۶۲	*Scabiosa olivieri*	Dipsacaceae	طوسک صحرایی	برگ و ریشه	رفع ناراحتی‌های پوستی
۶۳	*Scandix stellata*	Umbelliferae	شانه ونوس ستاره‌ای	-	-
۶۴	*Scorzonera paradoxa*	Compositae	شنگ اسبی استثنائی	ریشه	ارزش خوراکی، ضد سرفه و مدر
۶۵	*Scutellaria multicaulis*	Lamiaceae	بشقابی کوهستانی	سر شاخه‌های گل دار و برگ‌ها	مقوی معده
۶۶	*Senecio vulgare*	Compositae	پیرگیاه	کلیه‌ی اندام‌های هوایی	قاعده آور قوی، بند آورنده خون
۶۷	*Sisymberium irio*	Cruciferae	خاکشیر	بذر	ضد عطش، نرم کننده سینه، تب بر
۶۸	*Stachys inflata*	Lamiaceae	سنبله‌ای ارغوانی	سر شاخه‌های گل دار	اشتها آور و مقوی
۶۹	*Tanacetum lingulatum*	Compositae	مینای اصفهانی	سر شاخه‌های گل دار	بادشکن، نیرو دهنده
۷۰	*Tanacetum polycephalum*	Compositae	مینای پرکپه	سر شاخه‌های گل دار	ضد کرم، مدر، صفرابر
۷۱	*Torularia torulosa*	Cruciferae	تسبیحی	-	-
۷۲	*Verbascum chieranthifolium*	Scrophulariaceae	گل ماهور ماورای خزری	گل‌ها	ضد تشنج، درمان آسم
۷۳	*Veronica anagallis-aquatica*	Scrophulariaceae	سیزاب آبی	برگ	مقوی، مدر، معرق
۷۴	*Ziziphora tenuir*	Lamiaceae	کاکوتی	بذر، کلیه اندام هوایی	نرم کننده سینه، خلط آور و ضد سرفه
۷۵	*Zygophyllum fabago*	Zygophyllaceae	قیچ لوبیایی	-	-

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

بحث و نتیجه‌گیری:

همان‌طور که مشخص است طب سنّتی دارای جایگاه ویژه‌ای در درمان بیماری‌ها بوده و استفاده از گیاهان دارویی به صورت سنّتی و یا محلی دارای اهمیتی خاص می‌باشد (۱۳). طب سنّتی و طب مردمی و عامیانه بیشتر نیازهای درمانی حداقل ۸۰ ٪ جمعیت آفریقا را پوشش می‌دهد به نحوی که این درمان‌ها تمامی جنبه‌ها و نیازهای جسمی، روحی- روانی و اجتماعی را در بر می‌گیرد. استفاده از گیاهان و ترکیبات طبیعی به عنوان منابع دارویی در این کشورها و یا در برخی کشورهای صاحب سبک طب سنّتی نظیر هند و چین به ٤٠٠٠ تا ٥٠٠٠ سال قبل از میلاد می‌رسد و به خصوص چینی‌ها در استفاده از این منابع با ارزش پیشگام بوده‌اند (١٤-١٣). اتنوبوتانی نیز که سابقه‌ی آن به سال‌های بسیار دور بر می‌گردد، در بسیاری موارد پا به پای مباحث طب سنّتی مطرح بوده و هست. بسیاری از کشورها، چه کشورهای جهان سوّم و چه کشورهای صنعتی در حال گسترش دادن این مبحث علمی در نظام سلامت خود هستند. توجه نمودن به این مباحث می‌تواند پیش زمینه و سر آغازی برای کشف بسیاری از مجهولات در مورد ترکیبات طبیعی باشد (۹،۱۵). گرچه ایران نیز در این زمینه‌ها دارای استعدادهای بالقوه‌ی فراوانی است، ولی مطالعات اندک منتشرشده‌ای در این خصوص وجود دارد.

نتایج به دست آمده در این تحقیق نشان داد که افراد بومی و محلی مناطقی از شهرستان کاشان معتقدند که بیش از ۸۵ ٪ گیاهان جمع‌آوری شده دارای خواص دارویی یا ارزش اقتصادی هستند. بیشتر مصرف این گیاهان در درمان بیماری‌های مربوط به سیستم گوارش و تنفس می‌باشد که البته بیماری‌های گوارشی سهم بیشتری دارند. نکته‌ی قابل توجه اینکه کاربردهای سنّتی ذکر شده، از لحاظ علمی می‌بایست مورد بررسی و تحقیق قرار گیرند تا صحّت اثر آن‌ها مورد تأیید قرار گیرد. دقیقاً همانطور که تعدادی از گونه‌های ذکر شده قبلاً مورد بررسی فارماکولوژیکی قرار گرفته‌اند.

شهرستان کاشان به خاطر داشتن گیاهان دارویی متنوع و کاربردهای سنّتی و محلی مختلف می‌تواند مورد توجه بیشتر قرار گرفته و با توجه بیشتر مسوولین مربوطه در راستای حفظ و حراست از این نعم خدادادی و تحقیق و کنکاش بیشتر روی موارد مذکور می‌توان به نتایج سودمندتری از جمله داروهای گیاهی جدید نایل شد.

سپاسگزاری:

از معاونت پژوهشی دانشکده‌ی داروسازی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان به خاطر حمایت‌های مالی و همچنین از سازمان جهاد کشاورزی شهرستان کاشان به خاطر کمک‌ها و همکاری‌های فراوان سپاسگزاری می‌گردد.

منابع

۱. مصطفوی کاشانی، جلال: بررسی در طب سنّتی ایران و مقایسه‌ی آن با طب کنونی جهان. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ص: ۱، ۱۳۶۰.

۲. امین، غلامرضا: گیاهان دارویی سنّتی ایران. معاونت پژوهشی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، تهران، ص:۱۴، ۱۳۷۰.

3. World Health Organization. *Traditional and modern medicine, Harmonizing the two approaches.* Beijing: World Health Organization; 2000.p.4.

۴. بریمانی، لطفعلی: طب سنّتی. انتشارات میر، تهران، ص: ۵، ۱۳۶۳.

۵. براون، ادوارد: تاریخ طب اسلامی. ترجمه‌ی: رجب نیا، مسعود. شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ص:۱۷، ۱۳۷۱.

۶. ورپشتی، محمد حسین: طب گیاهی. انتشارات چهار باغ، اصفهان، صص: ۱۴-۱۳، ۱۳۷۶ .

۷. شمس اردکانی، محمدرضا؛ ذوالفقاری، بهزاد؛ روز بهانی، مهدی؛ ترکی، مهدی؛ روز بهانی، اکبر. مروری بر تاریخ و مبانی طب سنّتی اسلام وایران. انتشارات راه کمال ،تهران، صص: ۳۵،۳۳، ۳۰، ۲۵،۲۴، ۱۳۸۵ .

8. Martin G. *Ethnobotany.* London: Chapman & Hall; 1995.p.10-224.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]

۹. نجفی، فرزاد؛ کوچکی، علی رضا؛ رضوانی مقدم، پرویز؛ راستگو، مهدی: مطالعه‌ی داروسازی مردمی گونه‌ی پونه سای بینالودی *Nepeta binaludensis* Jamzad، گونه‌ای نادر و در حال انقراض از ایران. فصلنامه‌ی گیاهان دارویی: ۱۳۸۸، شماره‌ی ۳۰، ص:۳۰.

۱۰. بتولی، حسین: دانشنامه‌ی کاشان (هواشناسی، خاک و ژئومورفولوژی). انتشارات بنیاد فرهنگ کاشان، کاشان، ص:۱۵۳، ۱۳۸۶.

۱۱. رحیمی نژاد، محمد رضا: سیستماتیک گیاهی (اصول و روش‌های رده بندی). مرکز نشر دانشگاهی، تهران، صص:۱۰-۳، ۱۳۶۹.

۱۲. مظفریان، ولی ا.. : فرهنگ نام‌های گیاهان ایران. انتشارات فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۷۵.

13. Pandey SN, Chadha A. *Economic botany.* Delhi: Vikas Publishing House; 1997.p.301.

14. Bannerman RH, Burton J, Wen-Chieh C. *Traditional medicine and health care coverage.* Geneva: WHO; 1983.

15. Trivedi PC, Sharma NK. *Ethnomedicinal plants.* Rajasthan: Pointer Publishers; 2004.p.46.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-11]